
**İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA AZINLIKLARIN
VERGİLENDİRİLMESİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ:
VARLIK VERGİSİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME**

***MINORITY TAXATION BASED ON HUMAN RIGHTS AND THE
EXAMPLE OF TURKEY: AN ASSESSMENT OF WEALTH TAX***

*Y. Furkan ŞEN**
*Sevilay GÜMÜŞ***

Özet

İnsanın varlığı dolayısı ile sahip olduğu haklar açısından ayrımcılık yasağı ile eşitlik ilkesinin birbirinden ayrılması insan hak ve özgürlüklerinin daha doğru tahlil edilmesi ve bir ülke içerisinde çoğunluğa nazaran daha düşük popülasyona sahip olan etnik grupların haklarının sınırlarının çizilmesi açısından son derece büyük öneme sahiptir. Çalışmamız 1942 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından çıkarılan Varlık Vergisinin bu kapsamda bir değerlendirmesidir. Bu sebeple öncelikle çalışmada insan hakları ile vergileme konularının kesişimine değinilmiş, ardından azınlık kavramının uluslararası belgelerde ele alınış şekli irdelenmiş ve son olarak da Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde azınlıklara yönelik vergilemelere değinerek Varlık Vergisinin neden benzer vergi uygulamalarının yapıldığı ülkelerde tepki çekmeyip Türkiye’de sorun yarattığına dair bir sorunsal yaratılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Azınlık, Ayrımcılık Yasağı, Eşitlik İlkesi, Varlık Vergisi, Türkiye

Abstract

With regards to the rights owned by the people due to their presence, distinguishing prohibition of discrimination and

* Dr., Siyaset Bilimci, İçişleri Bakanlığı, yfurkansen@yahoo.com

** Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, sevilaycegumus@gmail.com

principle of equality has great importance in terms of making more accurate analysis on human rights and freedoms, and drawing the lines of rights of the ethnic groups having less population compared to the majority in a country. In this context, our study is an evaluation of the Wealth Tax, issued by the Grand National Assembly of Turkey in 1942. Therefore, the intersection of the taxation issues and human rights has primarily been referred, the approach of the minority concepts in international documents has then been probed, and finally a problematic about why the wealth tax does not cause any reaction in the countries where the same tax application has been made while it poses a problem in Turkey has been created by mentioning taxations aiming at minorities in the period of the Ottoman Empire and the Republic of Turkey in this study.

Key Words: Minority, Prohibition of Discrimination, Principle of Equality, Wealth Tax, Turkey

I. İnsan Hakları ve Vergileme

İnsan hakları, her insanın yüreğinde hissettiği, kim tarafından konulduğu netlikle bilinmeyen ancak tanımı gereği duyulmayan, bu adla anılan kuralların çerçevesinde şekillenmiş, “doğal” olan haklardan olmasından ötürü, doğal hukuk yaklaşımına denk düşen bir kavramdır (Akıllıoğlu, 1995;1). Doğal hukuk doktrini, insanların doğuştan birtakım haklara sahip bulduklarını, devletin varlık nedeninin ise bu hakları korumak olduğunu, dolayısıyla siyasi iktidarın bu haklarla sınırlandırılması gerektiğini (Yüzbaşıoğlu, 1993 ;akt. Arslan, 2006; 18) belirtir. Öncesinde ABD ve Fransa’da meydana gelen ihtilaller, ihtilalleri takiben ilan edilen insan hakları bildirge ve beyannameleri, II. Dünya Savaşından sonra devletlerin iç meselesi olmaktan çıkarak uluslararası bir nitelik kazanmış (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2004;VII) ve normlaşma süreci başlamıştır. Bu bağlamda insan haklarının ilk uluslar arası norm örnekleri Magna Carta, Virginia Bildirgesi ve Fransız Bildirgesidir.

Vergi tarihi ise insanlık tarihi kadar eskiye götürülebilir. Toplumun en küçük çekirdeği olan aileden bir arada yaşamaktan ileri gelen devlet oluşumlarına kadar her safhada vergiyi gözlemlemek mümkün olmuştur. Kronolojik olarak ilk Sümerlerde olduğu söylene de Mısır firavunlarının vergi kâtipleri olduğu ve bir dönem yemeklik yağa vergi getirildiği bilinen bir gerçektir. Antik Yunanlıların ise savaş zamanı vergileri olduğunu, kimsenin

bu vergileri ödememezlik yapamayacağı günümüze kadar gelen bilgiler arasındadır. Ayrıca “antik Yunan’da “metoikion” adı verilen annesi ve babası Atinalı olmayanlardan alınan aylık bir vergi uygulaması olduğu da bilinmektedir¹. Romalılarda görülen erken form vergiler ise gümrük vergileri şeklinde kendisini göstermiş, zaman içerisinde veraset ve intikal vergileri konularak askeriye için emeklilik fonu dahi oluşturulmuştur.

İnsan hakları belgelerinin içerisinde temel hak ve hürriyetler belirlenirken vergiye de atıflar yapılmış, “vergi yükümlüsünün hakları da insan hakları içerisinde ve insan haklarına paralel” (Arslan, a.g.t.; 18) gelişim göstermiştir. Yakın zamanda 80’li 90’lı yıllarda ise dünyada vergi reform düzenlemeleri yapılırken vergi yükümlü ve yükümlülüklerine yönelik tavırlar insan haklarını da göz önüne alan bir yapıya bürünmüştür. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi adına vergi yükümlüsü kavramına ve insan haklarına dair temel belgelerde nasıl ele alındığına bakmak faydalı olacaktır.

II. Vergi Yükümlüsü Kavramı ve İnsan Hakları Belgelerinde Ele Alınışı

Vergi Yükümlüsünün hakları, “vergi yükümlülerine olumlu ya da olumsuz bir talepte bulunma yetkisi veren ve ihlal edildiğinde hukuki koruma sağlayan haklardır” (Mutluer vd., 2004; 126). Bu yükümlü gerçek bir kişi olabileceği gibi tüzel bir kişilik de olabilir. Vergi yükümlüsünün haklarının içeriğini “ vergi bilgilerinin doğru kaydedildiğine dair güven, vergi denetiminin makul zaman ve yerlerde yapılması, verginin hangi yollarla belirlendiğinin açıklanması, danışma, bildirme, dinlenme, itiraz gibi kurallar ile mükellefin korunması oluşturmaktadır” (Saban, 2005; akt. Arslan, a.g.t;3).

Mutlak iktidarın yetkilerini kısıtlayan ve ilk anayasal belge olması sebebiyle de önemli olan Magna Carta, aynı zamanda vergilerin kanuniliği ilkesinin ilk kez kabul edilerek vergi boyutunu da kapsam dâhiline alması bakımından önemli bir belgedir (Mutluer, 2006;1). 1628 Petition of Rights (Haklar Dilekçesi) 10. maddesi ise kralın parlamentonun onayı olmaksızın vergi ve benzeri yükümlülükler koyamayacağını belirtmiştir². 12 Haziran 1776 tarihli Virginia Declaration of Rights (Virjinya Haklar Bildirgesi)³ birinci maddesi tüm insanların özgür ve eşit olduğunu ayrıca mülkiyet haklarıyla donatıldığını söylerken madde 3 devletin herkesin mal ve can güvenliğini sağlamakla yükümlü olduğuna işaret etmiştir. Bildirgenin 6. maddesi ise kişilerin kamu çıkarı dolayısıyla kendi mukavemetleri ya da seçtikleri kişilerin onayı olmaksızın vergi vermeye zorlanamayacağını ve mülkiyet haklarından yoksun bırakılmayacağını ifade etmektedir. 4 Temmuz 1776 tarihinde ise Amerika Birleşik Devletleri’nin bağımsızlığını duyuran

United States Declaration of Independence (Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi)⁴ “no taxation without representation” yani temsilsiz vergi olmaz ilkesini kabul ederek verginin bir devletin bağımsızlığında ve kişi hak ve hürriyetlerinin temelinde yatan çok önemli bir unsur olduğuna vurgu yapmıştır. Declaration of the Rights of Man and the Citizens (Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi)⁵ ise 13 ve 14. maddelerinde vergileme esaslarına değinmiştir. Bildirgenin 13. maddesi verginin vazgeçilemeyecek haklardan olup tüm vatandaşlar arasında eşit oranda dağıtılması gerektiğini, 14. maddesi ise verginin halk ya da halkın seçtiği temsilciler aracılığı ile belirlenmesi gerektiği üzerinde durmaktadır.

Ancak İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi madde 13 ile kastedilen halk arasında verginin mutlak miktarının bölüştürülmesi değildir. Yani mutlak bir eşitlikten bahsedilmemektedir. Kastedilen bireylerin ödeme güçlerine göre verginin pay edilmesidir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde mali güç ilkesinin temellerini Ağustos 1789’a dayandırmak yanlış olmayacaktır. Günümüzde de vergide eşitlik ve adalet kalıpları içerisinde kastedilmek istenen de budur.

İnsan Hakları temelinde vergileme bireylerden bireylerin bizzat kendileri ya da kendi seçtikleri temsilcileri tarafından kabul edilen şartlarda ödeme güçlerine göre vergi alınması ve mülkiyet haklarının bu bağlamda korunması ise, bu çalışmanın da esas odak noktası olan, azınlıklar konusunda insan hakları temelinde vergilemenin ne olduğunun araştırılması yerinde olacaktır. Bu sebeple çalışmanın bir sonraki aşamasında azınlık kavramı tanımlanacak, uluslararası sözleşmelerde azınlık terimine yapılan atıflar değerlendirilerek Türk anayasa ve kanunları çerçevesinde konu şekillendirilecektir. İlerleyen bölümlerde ise Türkiye Cumhuriyeti’nde azınlık kavramının ne ifade ettiğinin net görülebilmesi için bu devletin öncesi varsayılan Osmanlı İmparatorluğu’nda azınlıklara yönelik vergileme usulleri incelenecek ve Türkiye’de azınlıklara yönelik bir vergi gibi gösterilen Varlık Vergisi uygulaması da aydınlatılmak üzere ele alınacaktır.

III. Azınlık Kavramı ve Uluslararası Belgelerde Değerlendirilişi

Azınlık kavramının anlaşılabilmesi için öncelikle yabancı ile azınlık kavramlarının ne olduğunun ve bunların farkının anlaşılması gereklidir. Yabancı, Devletler Hukuku Enstitüsü’nün 1982 Cenevre toplantısında “ bir devlet ülkesinde bulunup o devlet vatandaşlığını halen iddiaya hakkı olmayan kimse” (Tekinalp, 2003;6) olarak tanımlanmıştır. “Azınlık” terimi ise, ilgili birçok tanım bulunmakla birlikte, Birleşmiş Milletler tarafından 1979 yılında yapılan tanımı uluslararası çapta en çok kabul görenidir. Bu tanıma göre azınlık “bir devletin geri kalan nüfusundan sayıca az olan, hâkim konumda

İnsan Hakları Bağlamında Azınlıkların Vergilendirilmesi ve Türkiye Örneği:
Varlık Vergisine İlişkin Bir Değerlendirme

olmayan, mensupları-devletin vatandaşları olarak- etnik, dinsel veya dilsel olarak nüfusun geri kalanından farklı özellikler taşıyan ve zımnen de olsa, kendi kültür, gelenek, din veya dillerini koruma yönünde bir dayanışma sergileyen grup”tur. Yabancılara uygulanacak kuralları “Yabancılar Hukuku” kapsar iken azınlıklar tabii buldukları devletten ayrı düşünülemezler için “vatandaşlık” bağı ile bağı oldukları ülkenin yasalarına tabidirler. Yani, yabancılar ile azınlıklar arasındaki temel fark ülkedeki tüm hak ve özgürlüklere sahip oldukları gibi yabancıların yararlanamadığı siyasi hak ve özgürlüklerden de yararlanabilirler (Arslan, 2006;12). Üzerinde durulması gereken husus, vergi yükümlüsünün haklarının vatandaş, yabancı ya da azınlık haklarının tümünü içerisine alması ve bu gruplardan herhangi birine dahil olmanın vergi yükümlülüğüne engel teşkil etmemesidir (Arslan, a.g.t;13).

AGİT, Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler dünyada azınlık hakları üzerine eğilen üç önemli örgüttür ve Türkiye bu üç örgüte de tam üyedir. AGİT’e göre azınlıkların korunması toplumsal bir çatışmayı engelleme tedbiridir ve Azınlık Yüksek Komiserliği aracılığı ile azınlık hakları üzerine “Kılavuz İlkeler” olarak adlandırılan Kopenhag Belgesi’ne zemin oluşturan çalışmalar yapılmaktadır. Bu belgenin 34. paragrafında azınlıkların “anadillerine ilişkin veya anadillerinde eğitim almaları için yeterli imkânâ sahip olmaları” yönünde açık hükümlerde yer almaktadır. BM Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesinin III. bölüm 27. maddesine göre ise “Etnik, dinsel veya dilsel azınlıkların bulunduğu bir Devlette, böyle bir azınlığa mensup bulunan kişiler grubun diğer üyeleri ile birlikte toplu olarak kendi kültürel haklarını kullanma, kendi dinlerinin gereği ibadeti etme ve uygulama veya kendi dillerini kullanma hakları engellenmez” denilerek azınlık haklarına değinilmiştir. Bunların yanı sıra, AGİT Lahey Tavsiyeleri azınlıkların eğitim haklarının tasarısından, planlanmasına dek azınlıkları da sürece sokmak, kendi dil, kültür ve tarihleri hakkında gerekli bilgileri edinebilmeleri adına kendi müfredatlarını belirlemek, kendi özel eğitim kurumlarını kurmak ve devlet bütçesinden fon talep etmeye kadar geniş yelpazeli bir tavır sergilemektedir

Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme ise azınlıklara dair bağlayıcılığı olan ilk Avrupa sözleşmesidir. Ayrıca, Avrupa Konseyi 1997 Amsterdam Antlaşmasının 13. Maddesi ile “kendisine verilen yetkiyi din veya inanç, engellilik, yaş ya da cinsel yönelim temellerine dayalı ayrımcılığı yasaklayan İstihdam Yönergesi’ni ve istihdam, eğitim, öğretim ve sosyal güvenliğe, sağlık hizmetlerine, sosyal avantajlara ve barınmayı da içeren mal ve hizmetlere erişim konularında ırksal veya etnik köken

temellerine dayalı ayrımcılığı hukuka aykırı kılan Irk Yönergesi'ni çıkarmak için kullanmıştır” (MRG raporu,2007;11). Birleşmiş Milletler ise Genel Kurulu'nda oybirliği ile Ulusal veya Etnik, Dini ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına Dair Bildirge'yi kabul etmiştir ki bu bildirge, BM düzeyinde azınlıklara özgü tek belgedir (a.g.r;10).

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 27. Maddesi, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (özellikle 14. maddesi ve ek 12 no'lu protokol), Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (CERD) ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'deki ayrımcılık yasağı “şekli eşitlik” çerçevesinde azınlık haklarına değinmiştir. Bahsi geçen 14. maddede “Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapmadan sağlanır” denmektedir. AİHS'nin 12. Protokolünün 1.maddesi ise 11. Protokolün 14. Maddesi ile aynı hükmü taşır ve ek olarak “hiç kimse, hangisi olursa olsun hiçbir kamu makamı tarafından özellikle 1. Fıkıradaki belirtilen gerekçelere dayalı bir ayrıma maruz bırakılamaz” ifadesi yer alır. Bunların yanı sıra, Avrupa Temel Haklar Şartı “bir ulusal azınlığa mensup olma” kriterine dayalı ayrımcılığı kesinlikle yasak kılmıştır.

Vergilendirme ile ayrımcılık yasağı ilişkisi ise genelde mülkiyet hakkı temelli açılan davalarda kendisini gösterdiğinden (Yaltı, 2006;186)mülkiyet kavramına uluslar arası anlamda bakmak da faydalı olacaktır. Mülkiyet Hakkı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından güvence altına alınmış bir haktır. 1998'de Birleşmiş Milletlerce kabul edilen Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Kılavuz İlkeleri'nin 21. maddesi “kimsenin malından ve mülkünden keyfi olarak mahrum bırakılmayacağını” belirterek devlet tarafından mülkiyet haklarının korunarak güvence altına alınmasını zorunlu kılar. Belirtilen ilkelerin 28 ve 29. maddeleri de mülkiyet hakkını koruyucu hususları içermektedir. 29. maddenin 2. fıkrasına göre bu ilkenin işaret ettiği kapsamda kalan kişilere mülklerinin iadesi ya da tazminat hakkı tanınmaktadır.

Türkiye tarafından 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalanan Birleşmiş Milletler Siyasi ve Medeni Haklar sözleşmesinin 1. bölüm 1. madde 2. Fıkrasında “Bütün halklar uluslararası hukuka ve karşılıklı menfaat ilkesine dayanan uluslararası ekonomik işbirliği yükümlülüklerine zarar vermemek

koşuluyla, doğal kaynakları ve zenginlikleri üzerinde kendi yararına serbestçe tasarrufta bulunabilir” diyerek mülkiyet hakkını toplum bazında; 2. bölüm 17. madde 1. fıkrasında “Hiç kimsenin özel ve aile yaşamına, konutuna veya haberleşmesine keyfi veya hukuka aykırı olarak müdahale edilemez; onuru veya itibarı hukuka aykırı saldırılara maruz bırakılamaz” diyerek de kişi bazında mülkiyet hakkını ve dokunulmazlığına değinilmiştir. Bakanlar Kurulu Kararı 27 Mayıs 1949 tarih ve 7217 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanması ile Türkiye Cumhuriyeti’nce de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi madde 17 “Herkesin tek başına veya başkalarıyla ortaklaşa mülkiyet hakkı olduğunu ve hiç kimsenin keyfi olarak mülkiyetinden yoksun bırakılamayacağı”nı belirtmiştir.

IV. Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarının Azınlıklar ve Ayrımcılık Açısından Değerlendirmesi

Avrupa Birliği’ne tam üye olmak isteyen Türkiye bu konudaki talebinin yerine getirilmesi sürecinde “azınlık” konusu ile defalarca karşı karşıya gelmiştir. Türkiye’ye getirilen eleştirilerin çoğunluğu 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşmasının hükümlerine uyulmadığı ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasa’sında “azınlık” kelimesine hiç atıfta bulunulmadığı yönündedir. Uluslar arası Azınlık Hakları (MRG) raporuna göre (2007;13) etnisite, mezhep ve anadil temelinde azınlıklar yasalar gözünde tanınmamıştır ve devlet nüfus sayımında etnik, dini ve diğer kökenlere ilişkin sorular sormamaktadır.

Oysa Türkiye’nin özel azınlık yerine Lozan’da geçen kapsamıyla “gayrimüslimler” çerçevesinde genel bir tanımlama içerisinde kalması ve bir taraftan da mirasçısı olduğu Osmanlı İmparatorluğu’nun farklı dinamiklerinin farkında iken bunu bir baskı unsuru olarak kullanmak ya da vatandaşlar arasında ayırım yapmamak ya da yapılmasının önüne geçmek adına etnisite, mezhep ya da anadil sorularını yöneltmemesi olumlu bir olgu olarak değerlendirilmelidir. Sevr antlaşmasında soy, din ve dil farklılıklarına dayanılarak yapılan azınlık tanımının Lozan’da değiştirilmesi ve antlaşmaya taraf devletlerinde de onaylamasının altında yatan nedende budur. Zaten Lozan Barış Antlaşmasının⁶ 29, 30, 31 ve 32. maddeleri açık bir şekilde Türk vatandaşlığına girmek ile yabancı bir uyruğa geçmek arasındaki farkları ve mülkiyet hakları hususunda yapılması gerekenleri işaret etmekte 35. madde ise bu hususlar bağlamında gerekli düzenlemeler yapılmadığında imzaya taraf devletlerin müdahale hakkı doğacağından bahsetmektedir. Azınlıkların Hakları bölümünde yer alan 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44 ve 45. maddeler ise Osmanlı’dan miras kalan “Non-Möslim” ifadesini bizzatı anlaşmayı imza

eden taraf devletlerce kabul edilerek sürdürüle geldiğini ve özetle Türk hükümetinin yurt savunması ve/veya kamu düzenini sağlama gayeleri dışında hiçbir koşul ve şart altında din, dil, ırk, doğum yeri gibi ayrımlara dayanarak insanları ayırt edemeyeceğini kapsamaktadır. Dolayısı ile Türk hükümetlerinin kendi tabiiyeti altındaki azınlıkları Müslüman-Müslüman olmayan şeklinde bir ayrıma tabi tutma düşüncesi kendiliğinden şekillenmiş bir durum da değildir.

Ancak burada dikkat edilmesi gereken diğer nokta gerek Lozan Barış Antlaşması'nın gerekse Türkiye Cumhuriyeti Anayasal Kurallarının ve Anayasa mahkemesinin azınlık haklarını evrensel insan hakları olarak ele almaktan çok, ulusal hukuka ve sözleşmelere bağlı yönlerini değerlendirerek ele almasıdır (Aliefendioğlu, 2002; 218).

Türkiye Cumhuriyeti 29 Ekim 1923 yılında kurulmuştur. Ancak ilk anayasa olarak kuvvetlerin bilinçli bir merkezde toplanması yani kuvvetler birliği esasına dayanan, bu esas da Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak belirleyen 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kabul edilmektedir. Geçici olan bu anayasada “Hâkimiyet bilâkaydü şart milletindir” ifadesi yer almış ancak vatandaşlık koşul ve hükümlerine yer verilmemiştir. Dolayısı ile Misak-ı Milli sınırları içerisinde yaşayan tüm milletler ayırım yapılmaksızın tek kabul edilmiştir çıkarımını yapmak bilimsellikten uzak olmayacaktır⁷.

Cumhuriyet rejiminin resmen kurulmasını takip eden 1924 senesinde bir başka anayasa yapılmıştır. Milli egemenlik, tek meclis ve kuvvetler birliği ve meclisin üstünlüğü prensipleri 1921 Anayasası'nda olduğu gibi aynen kabul edilirken kuvveler birliği yerine kuvvetler ayrımı ilkelerini getirmiştir. Bahsi geçen anayasasının 12. Maddesi ise milletvekilliği yapamama ve seçilememe şartları arasına “... yabancı Devlet uyrukluğunu ileri sürenler” ifadesini ekleyerek kendini Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak görmeyen dolayısı ile de “Türk” kimliğini kabul etmeyenlere gönderme yapmaktadır⁸. Bu ifadenin yer alış sebebi bünyesindeki gayrimüslim azınlığı yok saymak değil tam aksine yeniden yapılandırılmaya çalışan bir devletin tüm unsurlarının eşit ve tek çatı altında “Türk” olarak nitelendirilmesindedir. Zaten madde 88, “Türkiye’de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese “Türk” denir” demektedir. Paralel olarak 69. Madde “Türkler kanun karşısında eşittirler ve ayrıksız kanuna uymak ödevindedirler. Her türlü grup, sınıf, aile ve kişi ayrıcalıkları kaldırılmıştır ve yasaktır” diyerek öne sürdüğümüz tezi kanıtlar bir tutum sergilemektedir. 80. madde ise “Hükümetin gözetimi ve denetlemesi altında ve kanun çerçevesinde her türlü öğretim serbesttir” ifadesi ile o günlere atıf edilen “azınlıkları bilinçli

İnsan Hakları Bağlamında Azınlıkların Vergilendirilmesi ve Türkiye Örneği:
Varlık Vergisine İlişkin Bir Değerlendirme

görmezden gelmek” ya da “azınlıklara gereken hakları tanımamak” iddialarını çürütmektedir.

Bu açılardan değerlendirildiğinde 1924 Anayasası eşitlikçi bir anayasadır demek yanlış olmayacaktır.

1961 Anayasası, 1924 Anayasası madde 88’de geçen “Türklük” tanımı aynen; fakat başka kelimelerle madde 54’te şöyle yeniden tanımlar: “*Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür*”⁹. Daha öncede ifade edildiği gibi bu durum azınlıkların hiçe sayıldığının değil kan, ırk, mezhep ilişkisine bakılmaksızın tüm milletin “bir” kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca 40. Madde “*Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir*” ifadesini içermektedir ki bu madde ayrımcılık yasağına yapılan direkt bir gönderme özelliği de taşımaktadır. Tüm bunların yanı sıra, bahsi geçen anayasa Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları içerisinde ilk kez “insan haklarına saygılı” ifadesini kullanan anayasadır. Bu Anayasa’nın Temel Hak ve Ödevler başlığı taşıyan ikinci kısmının birinci bölümünde yer alan 12. Madde “*Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ayırımı gözetilmeksizin kanun önünde eşittir*” ifadesi ile unsur, tabiiyet ya da aidiyet gözetmeksizin eşitlik yanlısı olduğuna vurgu yapmıştır. Ayrıca madde 19 açık bir dille kamu düzenine veya genel ahlâka ya da bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmadığı müddetçe ibadetlerin, dini ayin ve törenlerin serbest olduğunu, kimsenin inancını açıklamaya ya da başka bir inancı uygulamaya zorlanamayacağını, inancından ötürü ise kişinin hiçbir koşulda aşağılanmayacağını belirttiği için Anayasa’nın çıkarıldığı günün şartlarına göre son derece de ilerici bir duruş çizdiği de söylenebilir.

1961 Anayasası’nda, ek olarak, seçme ve seçilme hakları açısından, etnik kökeni itibari ile Türk olmayan, ancak Türk vatandaşlığını kabul ederek Türk kimliğinde buluşan tüm vatandaşların milletvekili seçilebileceği üzerinde durulur. Bu sebepten, Türk kanunlarında tabiiyeti açısından azınlık grubuna dâhil olarak görülen bir kimsenin bile yukarıda açıklanan hususları açıkça inkâr etmediği takdirde milletvekili seçilebileceği sonucuna ulaşılır. “Siyasi Hak ve Ödevler” başlığı altında altıncı alt başlık olarak yer alan “Vergi Ödevi” yani madde 61 ise “Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür” demekte ve vergide eşitlik bağlamında tüm Türkiye halkının eşit olduğuna vurgu yapmaktadır. 1982 Anayasası madde 73’te aynı vurguyu yinelemektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, ayrımcılık yasağı ile eşitlik ilkesinin birbirine karıştırılmamasıdır. Ayrımcılık “bir kişi veya nesneye

yönelik muamelenin diğer bir kişi veya nesneye yönelik muamele ile karşılaştırılması ve sonuçta, bu kişi veya nesneye, ikinci bahsedilenlerle yapılan muameleden farklı muamelede bulunulması” (Yaltı-Soydan, 1995;275) anlamına gelir. Ateş (2006;7) ayrımcı vergilendirmenin yasaklanmasının “vergilendirmede eşitlik” sağlanması için gerekli olduğunu belirterek bu yolla ayrımcılık yasağı ile eşitlik arasındaki farkı da açıklamıştır. Zaten İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi 14. Maddede bahsedilen ayrımcılık yasağı mutlak olmaktan öte benzer durumlara sahip bireylerden birinin diğerine göre daha farklı bir muameleye tabi tutulmasını önlemeye çalışan bir yasaktır. Yani Yaltı’nın (2006;185) ifade ettiği üzere “ *bireylerden birine yönelik muamele ya da herhangi bir farklılık nesnel ve meşru bir gerekçeye dayanmıyorsa yani “meşru bir amaca” hizmet etmiyorsa ve “gerçekleştirilmek istenen amaç ile bunun için kullanılan yollar arasında mantıklı bir orantılılık ilişkisi yoksa ayrımcı olur”*”.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları’nda gerek azınlıklar gerekse vergileme usulleri ile ayrımcılık yukarıda açıklanan şekilde ifade edilirken 21. yy’da Türkiye Cumhuriyeti’nde yaşayan azınlıkların “gayrimüslim” nitelendirilmesine olan tepkisini ve aslında bu kavramın nereden geldiğini anlamak amacıyla Osmanlı İmparatorluğu’na ve onun vergileme sistemine göz atmak yararlı olacaktır.

V. Osmanlı İmparatorluğu ve Azınlık Vergilemesi

Osmanlı İmparatorluğu’nun vatandaşlarını İslam dinini paylaşmış paylaşımadıklarına göre değerlendirdiği bu sisteme “millet” sistemi denilmekte olduğu daha önce belirtilmişti. Ümmet sisteminden farklı olarak bu sistemde din, ırk, hukuk ve kültür eşitliği sağlanıyor ve gayrimüslimler devletin ekonomik gücü üzerinde hatırı sayılır bir paya sahip olabiliyorlardı (Ataöv, 1987;53). Aslında millet sistemi Kuran-ı Kerim’de yer alan İslam dini ve kültürü ile bağdaşan bir kavramdır. Kuran-ı Kerim (2:128)’de millet ve din kavramları aynı manada kullanılmıştır. Güler (2003,9) Osmanlı’daki bu millet sistemine dayalı idari-hukuki statünün kaynağı olarak İslam hukukundaki “Zimmet Kanunu”nu işaret etmektedir. “Zimmi” kendi dinini değiştirmeksizin İslam Devleti’nin korumasından yararlanan (Bozkurt, 1989;7-8) “ehl-i ahd” yani Müslümanlar ile anlaşma yapmış çoğunlukla ehl-i kitap mensupları olan kişilere denmektedir. Osmanlı’da uygulandığı ise II. Mehmet’in İstanbul’un fethinden sonra Rum Kilisesine din ve iç hukuk (özel hukuk) işlerinde özerklik vermesine dek götürülebilir.

Değınilen veriler ışığında Osmanlıların azınlıkları dışlamak ya da küçümsemek gayesi ile değil ancak sınırları içerisinde yaşayan tebaayı

İnsan Hakları Bağlamında Azınlıkların Vergilendirilmesi ve Türkiye Örneği:
Varlık Vergisine İlişkin Bir Değerlendirme

tanımlayabilmek ve gündelik yaşamı düzenleyebilmek adına bir sınıflandırmaya gittiği sonucu çıkmaktadır. Aynı yönde, Standorf Shaw “*History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*” (Cambridge,1977; akt. Demirağ, 2002;15) adlı kitabında “Osmanlılar baştan beri, fethettikleri ülkelerin Hıristiyan ve Yahudi halklarını ne köleleştirme, ne de din değiştirmeleri için zorlamaya çalışmışlardır” diyerek ve Osmanlı’nın hoşgörülü tutumundan dolayı azınlıklar ile ilgili sonradan problemler yaşadığı dile getirerek tezimiz ile paralel bir çerçeve çizmektedir.

Gayrimüslim halk Osmanlı İmparatorluğu’nda Müslümanların yükümlü olduğu birçok görevden muaf tutuluyor, bir yandan dini hassasiyetlerine müsamaha gösterilirken bir yandan da Osmanlı İmparatorluğu Devleti kendi değerlerini koruyordu. Bu yükümlülüklerden en önemlisi yaşam boyu süren askerlik hizmeti idi (Demirağ, 2002;18). Bu muaflığın karşılığında askerlik çağına gelmiş (on dört ile yetmiş beş yaş arası) her erkek devlete “cizye” adı verilen bir vergi ödemekle yükümlü kılınmakta idi.

Cizye vergisinin maktu ve kişi başına olmak üzere iki türü vardı. Maktu vergi fetih edilen bölgede fetih zamanında karşılıklı anlaşarak barışçıl yöntemle belirlenmekte ve belirlenen tutar ve şekli şartlar değiştirilmeksizin alınmakta iken “Alerrüus” denilen kişi başına kısmı ise “ala” (yüksek), “evsat” (orta) ve “edna” (düşük) olmak üzere üç farklı miktarda tahsil edilmekte idi (Güler, a.g.e.;142). Kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar, köleler ile akıl hastaları, fakirler ve din adamları (Demirağ, a.g.e.;19)dan bu vergi alınmazdı. Güler (a.g.e,142) birçok aile, yaşlı kişiler ve bazı şahısların da padişah fermanları ile bu vergiden muaf tutulduklarına dikkat çekmektedir.

1835 yılına kadar askerlik ile ilgili Gayrimüslimler alanında önemli düzenlemelere rastlanmazken, 1835’te sadece belirli bir bölgedeki Gayrimüslimlerin Osmanlı Donanması’na alınması yönündeki karar alınmıştı. 1837 yılında ise yaklaşık 1500 Hıristiyan’ın donanmaya alınması ile bu yöndeki eğilim devam ettiriliyordu. 3 Kasım 1839’da Gülhane Hatt-ı Hümayunu (Tanzimat Fermanı) yayımlanıp tüm tebaaların eşitliği ilan edildiğinde, “muhafaza-ü vatan için asker vermek ahalinin fariza-i zimmetidir” (Gözler, 2000;3) ifadesi ile Gayrimüslimlerin de askere alınması hususuna üzeri örtülü bir biçimde değinilmiştir. 1837’den 1847’ye kadar Donanma’ya başka Gayrimüslim alımları yapılmazken 1847 bu tebaanın özellikle de Hıristiyanların da askerlik hizmetini yapmasına karar verilmiştir. Ancak, eskisinden farklı olarak “Kura usulü” getirilmiş, ayrıca seçilen

gayrimüslim şahısın isterse kendi milletinden anlaştığı bir başka kişiyi kendisinin yerine askere gönderebileceği belirtilmiştir.

Fakat gayrimüslim tebaanın bu yöndeki isteksizliği sebebiyle yaşanan olumsuzlukların kararın başarısını önemli ölçüde azaltması sebebiyle 1851 yılına kadar tekrar bu yönde bir girişim gerçekleştirilmemiştir. Gayrimüslim tebaanın bu yöndeki taleplerinde ısrarcı olması, dönemin hükümetini uygulamaları daha da yumuşatmak zorunda bırakmış 1853'te ise "bedel-i şahsi" uygulamasının alanı genişletilmiş ve daha önce beş yıl olan cizye muafiyeti 12 seneye çıkarılmıştır. Kırım savaşı sebebiyle artan asker ihtiyacı sebebiyle 10 Mayıs 1855 yılında Cizye vergisi uygulamasının tamamen kaldırıldığı ve bütün tebaaların ayrıcalık tanınmaksızın askere alınacağı duyurulmuştur. Hatta 1856 yılında yayımlanan Islahat Fermanı ile bu yöndeki karar daha da pekiştirilmiş olsa da bu tarz bir uygulamayı oturma zorluğundan ve devletin ekonomik güçlük çekerken Cizye vergisine eş değer olarak aldığı bedelli hizmet gelirinden yoksun bırakılmaması adına bedelli askerlik uygulamasına 1909 yılına dek devam edilmiştir.

Bedelli askerlikten 1887 yılında sağlanan gelir, genel bütçe gelirlerinin %3,9 iken, 1898 yılında %7,2 olmuş, 1906 yılında ise %8,8'e ulaşmış, 1908-09 döneminde ise yaklaşık %4,2 olarak gerçekleşmiştir (Güler, a.g.e.;145).Cizye ve sonrasında bedelli askerlik vergisi dışında askerlik sorumluluğu ile ilgili olarak Gayrimüslim azınlıktan farklı isimler adı altında vergiler toplanıldığı (tahsildariye, kefilleme, kuşadiye, ikramiye v.b.) anlaşılınca 1830 yılında yayımlanan bir kararname ile hiçbir şekilde cizye dışında askerlik alanında farklı bir vergi alınmayacağı duyurulmuştur. Güler bahsi geçen eserinde (143) bu kararname yayımlanırken cizyeye bir miktar da zam yapıldığını ayrıca tahsil yapılabilmesi için kaza, nahiye ve köylere gönderilen memurların masrafları için reaya tarafından her memura yüz dirhem ekmek, binek hayvanları için birer kutu arpa ve dörder kıyye saman verilmesinin de yükümlülük kapsamına alındığına değinmektedir.

Azınlıkların Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde ödediği diğer vergilere bakılacak olunursa Gayrimüslimlerden "Haraç" isimli bir tür arazi vergisinin de toplandığı görülür. İslam Hukuku'nda yeri olan "Haraç" sanıldığı gibi aksine yalnızca gayrimüslimlere has bir vergi olmayıp Osmanlı'da Haraç-i Muvazzaf ve Haraç-i Mukasem olmak üzere iki çeşittir ve Haraç-i Mukasem Müslümanlardan alınan "Öşür" vergisi anlamına gelmektedir. Haraç-i Muvazzaf maktu bir vergi olmakla birlikte arazinin verim açısından durumuna, yer aldığı bölgeye, yetiştirilen ürünün cinsine göre vergi miktarı değişiklik göstermektedir. Birçok İslam din alimi ve hukukçu

Müslüman olmayan tebaanın haraç arazisi için haraç vergisi, Müslüman olan tebaanın arazisi için ise sadece öşür vergisinin uygun olacağı konusunda fikir birliği yapmış, Osmanlı'da bu paralelde bünyesindeki vatandaşlarından vergi toplamıştır.

“Osmanlı'da azınlık vergilemesi ile ilgili özel hükümler ve uygulamalar varken Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra gerçekleşen uygulamalardan biri olarak Varlık Vergisi acaba neden bu kadar tepki çekmiştir?” sorusunun cevabını ise bir sonraki bölümde irdelemek mümkün olacaktır.

VI. Türkiye Cumhuriyeti'nde Azınlıklar ve Varlık Vergisi

Osmanlı'nın son dönemlerinde tarım milli hâsılanın %55'ini oluştururken, bu dönemlerde hizmet sektörü milli hâsılanın yaklaşık %33'ünü sağlamakta idi (Şahin, 2002;9,19). Sanayi sektöründe Rumlar sermayenin %50'sine emeğin ise %60'ına sahip iken, Ermeniler sermayenin %20'si, emeğin %15'ine, Yahudiler ise %5 sermayeye ve %10 emek payına sahiptiler ve sanayi sektörü daha çok tüketim malları üretimine yoğunlaşmış durumdaydı (Çavdar, 1973; akt. Şahin, a.g.e; 16,18). Cumhuriyet'in kurulmasından önce Şubat 1923 yılında İzmir'de toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde savaş ekonomisinden daha liberal düzenlemelere doğru kayılması öngörülse de Cumhuriyet Dönemi'nin ilk zamanlarında yukarıda da ipuçları verilmeye çalışılan sermaye birikimi yetersizliği gibi sebeplerden ötürü daha planlı ve devlet eliyle bir kalkınma çabası hâkim olmuştur. 1929 yılında Lozan Barış Antlaşması'nın getirdiği kısıtların kalkmasıyla ekonomik açıdan rahatlatma beklentisi de Büyük Buhran'ın ortaya çıkması ile yok olmuştur. 1927 nüfus sayımı verilerinin de işaret ettiği üzere 13.648.270¹⁰ nüfusun %75.78'i köylerde %24.22'si ise kentlerde yaşamakta ve “sermaye sahiplerinin sadece %15'i Türk-Müslüman”dır (Kazgan, 2008).

1923-1939 arası 1948 yılı sabit fiyatları ile GSMH ortalama 574,359milyon TL¹¹ iken 1940-1945 yılları arasında ortalama GSMH 7514,433 milyar TL⁵dir. 1923-1939 yılları arasında tarımın milli gelir içerisindeki payı ortalama %44,67¹¹ iken sanayinin %12,22¹¹dir. II. Dünya Savaşının yaşandığı 1940-45 yılları arasında ise tarımın milli gelir içindeki payı ortalama %43,72¹¹, sanayinin ise ortalama %15,66¹¹ dir. 1923-39 döneminde GSMH'da ortalama yıllık artış %7,4¹¹ iken savaş yıllarında %0,5¹¹ olarak gerçekleşmiş, zaten gerek niteliği gerekse 29 Buhranı sebebiyle gelişmemiş olan dış ticaret savaş dolayısıyla daha da daralmıştır (Kayra, 2011;31).

Verilerin gösterdiği üzere tarım sektörü milli gelirinin yaklaşık yarısını oluşturan ve kalkınma için gerekli sermaye birikimini henüz edinmemiş bir ülke olarak Türkiye savaş yıllarında da dış politikasını gerek ekonomik gerekse coğrafi sınırları açısından zarar görmemek üzerine oturtmuş ve şekillendirmiştir ki savaşa girmek bu dönem planlarının en başında yer almıştır. Ancak içinde bulunulan durum dönemin Batılı ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de savaşın finansmanı gereğini ortaya çıkarmıştır ki Almanya, İngiltere, Amerika gibi ülkeler bu amaçla aldıkları vergileri arttırmak ya da yeni vergiler eklemek yoluna gitmişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri’nde “Wealth Tax” (Varlık vergisi) adı altında şirketlerin kazançları %94 oranında vergilendirilmiştir (Pur, 2007;327-337). İngiltere “Excess Profit Tax” oranını %100 arttırarak kurum kazançlarının tamamı Hazine’ye vergi olarak almış, İsviçre ise “Tek Vergi” adı altında bir servet vergisi (Kayra, a.g.e.;37) uygulamasına gitmiştir. Aynı şekilde Yunanistan ve Macaristan’da da bir kereye mahsus servet vergisi alınması kabul edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, zayıf ve güçsüz ekonomisinin savaşın getirdiği savunma harcamalarına, ticaret alanındaki kısıtlamalara, piyasalarda üretim/tüketim dengesizliğine ve bunların neden olacağı finansal sorunlara karşı hazır olmadığı (Kayra, a.g.e.;38) için Milli Koruma Konunu, Men’i İhtikar Kanunu, var olan vergilerin arttırılması, yeni vergiler konulması (Toprak Mahsülleri ve Varlık Vergileri gibi), devlet bütçesinde tasarrufa gidilmesi vs. gibi bir dizi önlem almıştır. Kayra (a.g.e;134-135) bu dönemde alınan vergileri şöyle sıralamaktadır: kazanç vergisi, iktisadi buhran vergisi, muvazene vergisi, hayvanlar vergisi, veraset ve intikal vergisi, gümrük vergileri, muamele vergisi, dâhili istihlak vergisi, kara deniz av vergileri, nakliyat vergisi, sefineler rüsumu, damga vergisi, harçlar, hayvan sağlık zabıtası resmi, inhisarlar Safi Hâsılası, Oyun kâğıtları vd.

Bu bilgiler ışığında, II. Dünya Savaşı döneminde servet vergisine başvuran tek ülkenin Türkiye olmadığı ayrıca Türkiye Cumhuriyeti’nin savaş finansmanı için tek kullandığı yönteminde servet vergisi olmadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. 12.11.1942 tarihli 4305 sayılı Varlık Vergisi Hakkındaki Kanun’un birinci maddesi “Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalade kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere (varlık vergisi) adıyla bir mükellefiyet tesis edilmiştir”¹²derken 2. Maddesi kimlerden varlık vergisi alınacağını söylemektedir. 2. Maddede A,B,C,D,E hükümleriyle mükellefiyetleri gruplamıştır. Buna göre; “2395 ve 2728 sayılı kanunlarla ek ve tadilleri mucibince mükellef bulunanlar; Büyük çiftçiler (Büyük çiftçiden maksat, işinin idaresine ve vüsatına hâlel getirmeksizin bu

İnsan Hakları Bağlamında Azınlıkların Vergilendirilmesi ve Türkiye Örneği:
Varlık Vergisine İlişkin Bir Değerlendirme

mükellefiyeti ifa edebilecekleri bu kanunda yazılı komisyonlarca tespit edilenlerdir); Uhdelerinde bulunan binaların ve hisseli ise hissedarlarının hisselerine düşen bir yıllık gayrisafi iradı yekûnu 2 500 liradan ve arsalarının vergide mukayyet kıymetleri 5 000 liradan yukarı bulunan ve bu miktarların tenzilinden sonra mütebaki irat ve kıymetlerle bu vergiyi verebileceği komisyonlarca kararlaştırılanlar; 1939 senesinden beri 2395 veya 2728 sayılı kanunlar mucibince vergiye tabi bir iş ve teşebbüsle uğraştığı halde bu kanunun neşri tarihinde işini terk, devir veya tasfiye etmiş bulunanlar; Meslekleri tacir, komisyoncu, tellal veya simsar olmadığı halde 1939 senesinden beri velev bir defaya mahsus olsa bile ticari muamelelere tavassut ederek komisyon veyahut tavassut mukabili olarak her ne nam ile olursa olsun para veya ayniyat almış olanların¹² varlık vergisi mükellefi olduğu belirtilmiştir.

Üçüncü madde ikinci maddeye atıfta bulunarak bu mükellefiyet türlerinden iki ya da daha fazlasına dahil olanların ayrı yarı mükellefiyetleri olduğuna işaret etmiş, “Umumi, mülhak ve hususi bütçelerle belediye bütçelerinden ve 3659 numaralı kanuna tabi müesseselerden tahsisat, maaş ve ücret alanlarla kadroya müsteniden yevmiye ile istihdam edilenler yalnız bu maaş, tahsisat, ücret ve yevmiyelerinden dolayı ikinci maddenin A fıkrasındaki mükellefiyete tabi değildirlir” diyerek mükellefiyet konusunu ayrıntılaştırmıştır.

Verginin miktarı ise aynı sayılı kanunun altıncı maddesinde açıklanmıştır: “Yedinci maddede yazılı komisyonlar, ikinci maddede yazılı mükelleflerin mükellefiyet derecelerini her mükellef namına 1941 yılında ve ticaretini terk, devir veya tasfiye etmiş olanlar için terk, devir veya tasfiyeye takaddüm eden son yılda tarh edilmiş veya tahakkuk ettirilmiş vergi miktarlarını; çiftçilerde mükellefin zirai vaziyetini ve gayrimenkul sahiplerinin de irat ve vergi kıymeti miktarlarını gözden geçirmekle beraber bunlarla mukayyet olmaksızın edinecekleri kanaate göre takdir ve tespit ederler.

Ancak 2395 sayılı kanunun 11. maddesi hükmü dairesinde kazanç beyannamelerine bilanço raptetmek mecburiyetinde bulunan anonim, komandit, limitet ve sermayesi üzerinden kazanç dağıtan kooperatif şirketlerin vergileri, 1941 takvim yılına veya ticari yılına ve ticarethanelerini terk, devir ve tasfiye etmiş olanlar da terk, devir ve tasfiyeye tekaddüm eden son seneye ait safi kazancının yüzde ellisinden aşağı ve anonim şirketlerde yüzde yetmişinden yukarı olamaz. İkinci maddenin (B fıkrasında yazılı çiftçilerin mükellefiyetleri de varlıklarının yüzde beşini geçemez¹² denilmiştir.

Kanunun 12. maddesindeyse

“Talik tarihinden itibaren bir ay zarfında borçlarını ödenmeyen mükellefler borçlarını tamamen ödeyinceye kadar memleketin herhangi bir yerinde bedeni kabiliyetlerine göre askeri mahiyeti haiz olmayan umumi hizmetlerde veya belediye hizmetlerinde çalıştırılırlar. Ancak üçüncü maddenin son fıkrasında yazılı olanlardan ikinci maddedeki mükellefiyete tabi bulunanlarla kadınların ve elli beş yaşını mütecaviz erkeklerin borçları hakkında Tahsili emval kanunu tatbik edilmekle beraber bunlar çalışma mükellefiyetine tabi tutulmayabilirler. Bu fıkra hükmüne göre çalıştırılanlara verilecek ücretin yarısı borçlarına mahsup olunur”

ifadeleri yer almaktadır. Kanunun 15. Maddesi ise 9. ve 10. maddelerde belirtilen süre ve şartlarda tarh edilmeyen vergilerin süreler geçtikten sonra tarh ya da tahsil edilemeyeceğini¹² söylemektedir.

Varlık vergisi kapsamında vergilendirilen sayısı 114.368 kişi olup tarh ve tahsil edilen vergi tutarları ise sırasıyla 465,384,820 ile 314, 920,940 olmuştur (Kayra, a.g.e.;52). Varlık Vergisi hakkında yapılan tüm eleştirilere rağmen, 1943 yılı fiyatlarını bir önceki yıla göre düşürmüş, piyasadan yeterli para çekilmesi ile de devlet savaş bütçesi için gerekli olan miktarı denkleştirmiştir (Kayra, a.g.e.;70). Ayrıca, dönem itibariyle konulmuş olan Toprak Mahsülleri vergisi ise yaklaşık 270 milyon TL girdi sağlamıştır.

Varlık Vergisi'nin Türkiye Cumhuriyeti çevresinde sıklıkla tartışılırken yurtdışındaki örnekleri üzerinde tartışmaların Türkiye'ye kıyasla az olması, Türkiye'de Varlık Vergisi'nin daha çok azınlıklara yönelik bir vergi uygulaması imiş gibi lanse edilmesinden kaynaklanmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere Osmanlı tebaası içerisinde yaşayan genellikle ticaret gibi gelir getirici işlerle meşgul olan ancak gayrimüslim oldukları için askere gitmeyen, bedeli olarak da cizye adlı vergiyi ödeyen azınlıkların zaman içerisinde varlıklarını Müslüman tebaaya göre arttırmış olmaları bu sebeple de verginin etki alanında en çok onların kalmış olması yadırganacak bir durum olarak görülmemelidir. Ayrıca, bazı yabancılara (İngiliz, Fransız gibi) işlerinin niteliği ve işlem hacmi gibi sebeplerden ötürü daha yüksek vergiler tarh edilirken, küçük varlıklı Yunanlılara Türk vatandaşı Rumlardan daha az vergi (Kayra, a.g.e.; 146) konulmuştur. Stanford Shaw (2005, akt. Kayra, a.g.e.;190) “Müslüman Türklerin çoğunun bu vergiyi bir vatan borcu olarak benimseyerek ödediklerini, Müslüman olmayan vatandaşların (ve yabancılardan) ülkeyi kendi vatanları gibi kabul etmediklerinden servetlerini ve sermayelerini vergiden kaçınmak için her çareye başvurduklarını” dile

İnsan Hakları Bağlamında Azınlıkların Vergilendirilmesi ve Türkiye Örneği:
Varlık Vergisine İlişkin Bir Değerlendirme

getirmiştir. Tabii bu tür bir söylev bilimsellik açısından değerlendirildiğinde çok iddialı ve biraz da ön yargılıdır. Fakat gerçeklik payını da en azından belli bir kesim vatandaş adına yadsımak da mümkün değildir.

Kayra'nın (a.g.e; 149,155-158) aktardığı üzere Varlık Vergisi dolayısı ile Alman uyruklulara 4,5 milyon lira tahakkuk ettirilmiş ancak 2,5 milyon lira tahsil edilmiş, İngiliz uyruklu yabancılara 6,5 milyon tahakkuk ettirilmiş 2,5 milyon tahsil edilmiş, ABD uyruklu yabancılara 0,6 milyon lira tahakkuk edilmiş 0,4 milyon TL tahsil edilmiş, Yunanistan Konsolosluluğuna göre ise Yunan uyruklu vatandaşlardan 18,606 milyon lira tahsil edilmiştir. Ökte (1958, akt Kayra, a.g.e;157)'ye göre ise Yunanlılardan tahsil edilen vergi yükü adam başına 3,860 lira olup diğer yabancı mükelleflerden tahsil edilen verginin kişi başına düşen miktarının üçte biridir.

Varlık Vergisi Hakkındaki 4305 sayılı Kanun'un 12. maddesi ile getirilen "bedeni mükellefiyet" ile ilgili de Kayra (a.g.e.;163) şu rakamları vermektedir: Sevk için kampa alınan mükellef sayısı 2057, vergilerini ödeyenler 657, terkin edilen vergi 1400. Lakin, bu rakamlar arasında yabancı uyrukluların, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığındaki gayrimüslimlerin ve dahi Türklerin yer aldığını da unutmamak, rakam analizlerini ona göre yapmak gereklidir. Verilen bilgiler ışığında Varlık Vergisi'ni uygulayan tek ülke Türkiye olmadığı göz önünde tutulduğunda, konulan vergiyi değil uygulayış şeklini eleştirmek daha yararlı olacaktır.

4305 sayılı Varlık Vergisi'nden 17 Eylül 1943 tarihli 4501 sayılı yasa ile bir kısım mükellefin vergi borçları silinmiş, 15 Mart 1944 tarih ve 4530 sayılı kanun ile de o tarihe kadar tarh etmiş ancak tahsil edilememiş vergiler silinerek 4305 sayılı Varlık Vergisi kanunu ilga edilerek yürürlükten kaldırılmıştır.

Sonuç

İnsan Hakları temelinde vergileme bireylerden bireylerin bizzat kendileri ya da kendi seçtikleri temsilcileri tarafından kabul edilen şartlarda ödeme güçlerine göre vergi alınması ve mülkiyet haklarının bu bağlamda korunmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin halen yürürlükte olan 1982 Anayasası'na göre de "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin eşittir".

Lakin eşitlik, aksini haklı kılan bir sebep olmadıkça, eşitlere eşit, eşit olmayanlara eşitsizlikleri oranında eşitsiz işlem yapılmasını (Ateş, 2006;2) içermektedir. Bu kapsamda da azınlıklar ile yabancılara farklı değerlendirmek gerekir. Azınlıklar uluslararası hukuk normlarına göre tabiiyetinde

buldukları ülke vatandaşları ile aynı haklara sahiptirler ve aynı vergi uygulaması konusunda aynı işleme tabidirler.

Çalışmada daha önce de belirtildiği üzere ayrımcılık yasağı ile eşitlik ilkesi birbirine karıştırılmamalıdır. Ayrımcılık “bir kişi veya nesneye yönelik muamelenin diğer bir kişi veya nesneye yönelik muamele ile karşılaştırılması ve sonuçta, bu kişi veya nesneye, ikinci bahsedilenlerle yapılan muameleden farklı muamelede bulunulması” (Yaltı-Soydan, 1995;275) anlamına gelir. Zaten İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi 14. Maddede bahsedilen ayrımcılık yasağı mutlak olmaktan öte benzer durumlara sahip bireylerden birinin diğerine göre daha farklı bir muameleye tabi tutulmasını önlemeye çalışan bir yasaktır. Yani Yaltı’nın (2006,185) ifade ettiği üzere “ *bireylerden birine yönelik muamele ya da herhangi bir farklılık nesnel ve meşru bir gerekçeye dayanmıyorsa yani “meşru bir amaca” hizmet etmiyorsa ve “gerçekleştirilmek istenen amaç ile bunun için kullanılan yollar arasında mantıklı bir orantılılık ilişkisi yoksa ayrımcı olur.”* Dolayısı ile azınlıklara hedef alan bir vergi uygulaması tek başına insan haklarına aykırı iken sadece azınlıkların avantajına olan bir uygulama da insan haklarına aykırı olacaktır.

Bu sebeple ülke vatandaşlarının tümünü hedef alan bir vergi uygulaması azınlıklar açısından ayrımcı olarak değerlendirilemeyeceğinden aslında Türkiye örneğinde ele alınan Varlık Vergisi’nin üzerindeki eleştiriler bu kapsam dâhilinde düşmüş olacaktır.

Conclusion

Taxation based on the Human Rights is levying tax from the individuals under the conditions accepted by the individuals themselves or the representatives elected by themselves according to their ability to pay and preserving the right of property in this context. According to the 1982 Constitution Act of the Republic of Turkey which is still being in force, “Anyone is equal to each other without discriminating language, race, color, gender, political opinion, philosophical faith, religion, sect, etc”.

However, equality involves taking equal action on those who are equal, and taking in unequal action on those who are not equal at the rate of their inequality unless there is a rebutting reason (Ateş, 2006;2). Within this context, it is needed to evaluate minorities and foreigners. Minorities have the same rights with the citizens of the country they live according to the international legal norms and they are subject to the same action in terms of same tax application.

İnsan Hakları Bağlamında Azınlıkların Vergilendirilmesi ve Türkiye Örneği:
Varlık Vergisine İlişkin Bir Değerlendirme

As mentioned above in the study, the prohibition of discrimination and principle of equality should not be intermixed with each other. Discrimination means “comparing a treatment towards an individual or an object to the treatment towards another individual or object, and as a result treating this individual or object differently from the one secondly mentioned” (Yaltı-Soydan, 1995;275). The prohibition of discrimination mentioned in the Article 14th of European Convention of Human Rights is a prohibition which deals to prevent the individuals who have the similar situations beyond absolute from being treated differently from one another. That is, as Yaltı (2006,185) stated “*if an action or any difference towards one of the individuals is not based on object and legal reason, that is, “if it does not serve a “legal purpose” and “if there is no rational proportionality between the desired purpose and the ways to do this, that means discrimination.”*” Thereby, while a tax application targeting minorities will be solely incompatible with human rights, an application for the benefits of the minorities will also be incompatible with human rights. Thus, as a tax application targeting all the citizens of a country would not be considered as discriminating in terms of minorities, the criticism on the Wealth Tax dealt on the example of Turkey will be dropped within this context.

Kaynakça

- Aliefendioğlu, Yılmaz, “ Azınlık Hakları ve Türk Anayasa Mahkemesinin Azınlık Konusuna Bakışı”, Uluslar üstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi, yay. No. 2, 2002
- Akıllıoğlu, Tekin, “İnsan Hakları I, Kavram-Kaynakar ve Koruma Sistemleri”, 1995, Ankara Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları, Ankara
- Arslan, İsmail Özgür, “Vergi Yükümlüsünün Hakları: Bir Katalog Tasarımı”, 2006, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı Mali Hukuk Bilim Dalı, İstanbul
- Ateş, Leyla, “Vergilemede Eşitlik”, 2006, Derya Yayınevi, Yayın No: 84, İstanbul
- Demirağ, Yelda, 2002 sayı 13 sayfa 15-33 http://dergiler.ankara.edu.tr/detail.php?id=19&sayi_id=1270
- Bozkurt, Gülnihal, Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerinin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914), 1989,I-VII,1-244, Ankara

- Gözler, Kemal, Türk Anayasa Hukuku, 2000, Ekin Kitabevi,3-12 Bursa
Alınan kaynak: <http://www.anayasa.gen.tr/tanzimatfermani.htm>
- Gözübüyük, Şeref ve Feyyaz Gölcüklü, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması”, 2004, Onbirinci Ek protokole göre Hazırlanıp Genişletilmiş Beşinci Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara
- Güler, Ali, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Azınlıklar”, 2003, Berikan Elektronik Basım Yayım San. Ve Tic. Ltd.Şti, Ankara
- Kayra, Cahit, “Savaş, Türkiye, Varlık vergisi”,1. Baskı Şubat 2011, Tarihiçi Kitabevi, Kitap Matbaacılık Ltd. Şti., İstanbul
- Kazgan, Gülten, “Cumhuriyetin temelinde Yatan, Günümüzde Aşman İlkeler ve Ekonomik Kalkınma”,511-532, “Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyetin 85. Yılında Türkiye Ekonomisi”, Editöryal Kitap, Editör Gülen Elmas Arslan, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basım Evi, 2008, Ankara
- Mutluer, Kamil, “Vergi Genel Hukuku”, 2006, Birinci Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Mutluer, Kamil ve Fethi Heper, Recai Dönmez, “Vergi Hukuku”, 2004, İkinci Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1536, Eskişehir
- Şahin, Hüseyin, Türkiye Ekonomisi, 7. Baskı Mart 2002, Livane Matbaası, Ezgi Kitabevi, Bursa
- Tekinalp, Gülgören “Türk Yabancılar Hukuku”, 2003, Yenilenmiş 8. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul
- Türkkaya, Ataöv, “Azınlıklar Üzerine Bazı Düşünceler”, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 1987 cilt: 42, no:1-4, Ankara
- Uluslar arası Azınlık Hakları Grubu Raporu (Minority Rights Group International Report (MRG report)), “Bir eşitlik arayışı: Türkiye’de azınlıklar”, 2007, www.minorityright.org/download.php?id=435
- Yaltı, Billur, Vergi Yükümlüsünün Hakları , 2006, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul

Elektronik Sözleşme, Belge ve Kanun Kaynakları

- (1) <http://www.taxworld.org/History/TaxHistory.htm>
- (2) <http://www.constitution.org/eng/petright.htm>
- (3) <http://etext.virginia.edu/toc/modeng/public/MasVirg.html>
- (4) <http://www.ushistory.org/declaration/document/>
- (5) <http://www.historyguide.org/intellect/declaration.html>
- (6) http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Lausanne
- (7) <http://www.anayasa.gen.tr/1921tek.htm>

İnsan Hakları Bağlamında Azınlıkların Vergilendirilmesi ve Türkiye Örneği:
Varlık Vergisine İlişkin Bir Değerlendirme

- (8) <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>
- (9) <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>
- (10) http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=39&ust_id=11
- (11) http://www.ceterisparibunet/veritabani/1923_1990/buyume.htm
- (12) <http://www.belgenet.com/arsiv/varlikvergisi.html>

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

